

Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (trzecia izba)

z dnia 10 marca 2022 r.*

Odesłanie prejudycjalne – Zasady prawa Unii – Pierwszeństwo – Bezpośrednia skuteczność –
Lojalna współpraca – Artykuł 4 ust. 3 TUE – Artykuł 63 TFUE – Obowiązki państwa
członkowskiego wynikające z orzeczenia wydanego w trybie prejudycjalnym –
Wykładnia przepisu prawa Unii dokonana przez Trybunał w orzeczeniu wydanym w trybie
prejudycjalnym – Obowiązek zapewnienia pełnej skuteczności prawa Unii –
Obowiązek odstąpienia od stosowania przez sąd krajowy uregulowania krajowego sprzecznego
z prawem Unii w świetle wykładni tego prawa dokonanej przez Trybunał – Ostateczny charakter
decyzji administracyjnej w sytuacji niewniesienia skargi do sądu – Zasady równowagi
i skuteczności – Odpowiedzialność państwa członkowskiego

W sprawie C-177/20

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie
prejudycjalnym, złożony przez Győri Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság (sąd administracyjny
i sąd pracy w Győrze, Węgry) postanowieniem z dnia 6 marca 2020 r., które wpłynęło do
Trybunału w dniu 7 kwietnia 2020 r., w postępowaniu:

„Grossmania” Mezőgazdasági Termelő és Szolgáltató Kft.

przeciwko

Vas Megyei Kormányhivatal,

TRYBUNAŁ (trzecia izba),

w składzie: A. Prechal (sprawozdawczyni), prezes drugiej izby, pełniąca obowiązki prezes trzeciej
izby, J. Passer, F. Biltgen, L.S. Rossi i N. Wahl, sędziowie,

rzecznik generalny: E. Tanchev,

sekretarz: M. Krausenböck, administratorka,

uwzględniając pisemny etap postępowania i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 2 czerwca
2021 r.,

* Język postępowania: węgierski.

rozważywszy uwagi, które przedstawili:

- w imieniu „Grossmania” Mezőgazdasági Termelő és Szolgáltató Kft. – T. Szendrő-Németh, ügyvéd,
- w imieniu rządu węgierskiego – M.Z. Fehér, w charakterze pełnomocnika,
- w imieniu rządu niemieckiego – J. Möller i R. Kanitz, w charakterze pełnomocników,
- w imieniu rządu hiszpańskiego – J. Rodríguez de la Rúa Puig, w charakterze pełnomocnika,
- w imieniu Komisji Europejskiej – F. Erlbacher, L. Malferrari oraz L. Havas, w charakterze pełnomocników,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 16 września 2021 r.,

wyduje następujący

Wyrok

- 1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 267 TFUE.
- 2 Wniosek ten został przedstawiony w ramach sporu między „Grossmania” Mezőgazdasági Termelő és Szolgáltató Kft. (zwaną dalej „Grossmanią”) a Vas Megyei Kormányhivatal (oddziałem administracji rządowej komitatu Vas, Węgry) w przedmiocie zgodności z prawem decyzji oddalającej wniosek o dokonanie ponownego wpisu do księgi wieczystej prawa użytkownika wygasłego z mocy prawa i wykreślonego z tej księgi.

Ramy prawne

Prawo Unii

- 3 Załącznik X do Aktu dotyczącego warunków przystąpienia Republiki Czeskiej, Republiki Estońskiej, Republiki Cypryjskiej, Republiki Łotewskiej, Republiki Litewskiej, Republiki Węgierskiej, Republiki Malty, Rzeczypospolitej Polskiej, Republiki Słowenii i Republiki Słowackiej oraz dostosowań w traktatach stanowiących podstawę Unii Europejskiej (Dz.U. 2003, L 236, s. 33) jest zatytułowany „Wykaz, o którym mowa w artykule 24 aktu przystąpienia: Węgry”. Rozdział 3 tego załącznika, zatytułowany „Swobodny przepływ kapitału”, stanowi w pkt 2:

„Nie naruszając zobowiązań wynikających z traktatów stanowiących podstawę Unii Europejskiej, Węgry mogą utrzymać w mocy przez okres siedmiu lat od dnia przystąpienia zakazy dotyczące nabywania gruntów rolnych przez osoby fizyczne, które nie mieszkają lub nie są obywatelami Węgier, oraz osoby prawne, ustanowione w swoich przepisach prawnych istniejących w chwili podpisania niniejszego traktatu. W żadnym przypadku obywatele państw członkowskich lub osoby prawne ustanowione zgodnie z przepisami innego państwa członkowskiego nie mogą być traktowan[i] w sposób mniej korzystny, w zakresie nabywania gruntów rolnych, niż w dniu podpisania traktatu o przystąpieniu. [...]

Obywatele innego państwa członkowskiego, którzy chcą prowadzić działalność jako rolnicy indywidualni i którzy legalnie zamieszkiwali oraz wykonywali działalność rolniczą na Węgrzech nieprzerwanie przez co najmniej trzy lata, nie podlegają ani przepisom wymienionym w poprzednim akapicie, ani jakimkolwiek zasadom i procedurom innym niż te, którym podlegają obywatele Węgier.

[...]

Jeżeli istnieją wystarczające dowody stwierdzające, iż po zakończeniu okresu przejściowego wystąpią poważne zakłócenia lub też istnieje groźba ich wystąpienia na rynku gruntów rolnych na Węgrzech, Komisja [Europejska], stanowiąc na wniosek Węgier, podejmuje decyzję o przedłużeniu okresu przejściowego o maksymalnie trzy lata”.

- 4 Decyzją Komisji 2010/792/UE z dnia 20 grudnia 2010 r. przedłużającą okres przejściowy dotyczący nabywania gruntów rolnych na Węgrzech (Dz.U. 2010, L 336, s. 60) okres przejściowy ustanowiony w pkt 2 rozdziału 3 załącznika X do aktu przystąpienia, o którym mowa w poprzednim punkcie niniejszego wyroku, został przedłużony do dnia 30 kwietnia 2014 r.

Prawo węgierskie

- 5 Paragraf 38 ust. 1 földről szóló 1987. évi I. törvény (ustawy nr I z 1987 r. o ziemi) przewidywał, że osoby fizyczne nieposiadające obywatelstwa węgierskiego lub posiadające to obywatelstwo, ale stale zamieszkujące poza terytorium Węgier, a także osoby prawne mające siedzibę poza terytorium Węgier lub mające siedzibę na Węgrzech, lecz których kapitał zakładowy należał do osób fizycznych lub prawnych zamieszkałych lub mających siedzibę poza terytorium Węgier, mogły nabyć własność ziemi uprawnej poprzez zakup, wymianę lub darowiznę jedynie za uprzednią zgodą ministra finansów.
- 6 Paragraf 1 ust. 5 171/1991 Korm. rendelet (dekretu rządowego 171/1991) z dnia 27 grudnia 1991 r., który wszedł w życie w dniu 1 stycznia 1992 r., wykluczył możliwość nabywania ziem uprawnych przez osoby nieposiadające obywatelstwa węgierskiego, z wyjątkiem osób posiadających zezwolenie na pobyt stały i osób, którym przyznano status uchodźcy.
- 7 Termőföldről szóló 1994. évi LV. törvény (ustawa nr LV z 1994 r. o ziemi uprawnej, zwana dalej „ustawą z 1994 r. o ziemi uprawnej”) utrzymała ten zakaz nabywania, rozszerzając go na osoby prawne, niezależnie od tego, czy mają siedzibę na terytorium Węgier.
- 8 Ustawa ta została znowelizowana z dniem 1 stycznia 2002 r. przez termőföldről szóló 1994. évi LV. törvény módosításáról szóló 2001. évi CXVII. törvény (ustawę nr CXVII z 2001 r. o zmianie ustawy nr LV z 1994 r. o ziemi uprawnej) w celu wykluczenia również możliwości ustanowienia w drodze umowy prawa użytkowania ziemi uprawnej na rzecz osób fizycznych nieposiadających obywatelstwa węgierskiego lub osób prawnych. W następstwie tych zmian § 11 ust. 1 ustawy z 1994 r. o ziemi uprawnej stanowił, że „[d]la ustanowienia w drodze umowy prawa użytkowania i używania stosuje się przepisy rozdziału II dotyczące ograniczenia nabywania własności. [...]”.
- 9 Paragraf 11 ust. 1 ustawy z 1994 r. o ziemi uprawnej został następnie znowelizowany przez egyes agrár tárgyú törvények módosításáról szóló 2012. évi CCXIII. törvény (ustawę nr CCXIII z 2012 r. o zmianie niektórych ustaw rolnych). Tenże § 11 ust. 1 po wspomnianej nowelizacji, która weszła w życie w dniu 1 stycznia 2013 r., stanowił w swojej nowej wersji, że „[p]rawo użytkowania ustanowione w drodze umowy jest nieważne, chyba że zostało ustanowione na rzecz bliskiego członka rodziny”. Ustawa nr CCXIII z 2012 r. wprowadziła również do tej ustawy z 1994 r. nowy

- § 91 ust. 1, zgodnie z którym „[w] dniu 1 stycznia 2033 r. wygasają z mocy ustawy prawa użytkowania istniejące w dniu 1 stycznia 2013 r. ustanowione w drodze umowy pomiędzy osobami niebędącymi bliskimi członkami rodziny zarówno na czas nieokreślony, jak i na czas określony, wygasające po dniu 30 grudnia 2032 r.”.
- 10 Mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló 2013. évi CXXII. törvény (ustawa nr CXXII z 2013 r. o sprzedaży gruntów rolnych i leśnych, zwana dalej „ustawą z 2013 r. o gruntach rolnych”) została przyjęta w dniu 21 czerwca 2013 r. i weszła w życie w dniu 15 grudnia 2013 r.
 - 11 Paragraf 37 ust. 1 ustawy z 2013 r. o gruntach rolnych utrzymuje zasadę, zgodnie z którą prawo użytkowania lub używania takich gruntów ustanowione na podstawie umowy jest nieważne, chyba że jest ustanowione na rzecz bliskiego członka tej samej rodziny.
 - 12 Mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló 2013. évi CXXII. törvénnyel összefüggő egyes rendelkezésekről és átmeneti szabályokról szóló 2013. évi CCXII. törvény (ustawa nr CCXII z 2013 r. wprowadzająca przepisy różne i przepisy przejściowe w związku z ustawą CXXII z 2013 r. o sprzedaży gruntów rolnych i leśnych, zwana dalej „ustawą z 2013 r. w sprawie przepisów przejściowych”) została uchwalona w dniu 12 grudnia 2013 r., a weszła w życie w dniu 15 grudnia 2013 r.
 - 13 Paragraf 108 ust. 1 tej ustawy, który uchylił § 91 ust. 1 ustawy z 1994 r. o ziemi uprawnej, stanowi:
„W dniu 1 maja 2014 r. wygasają z mocy ustawy prawa użytkowania i używania istniejące w dniu 30 kwietnia 2014 r. ustanowione w drodze umownej pomiędzy osobami niebędącymi bliskimi krewnymi zarówno na czas nieokreślony, jak i na czas określony wygasający po dniu 30 kwietnia 2014 r.”.
 - 14 Po ogłoszeniu wyroku z dnia 6 marca 2018 r., SEGRO i Horváth (C-52/16 i C-113/16, EU:C:2018:157), § 108 ustawy z 2013 r. w sprawie przepisów przejściowych został zmieniony poprzez dodanie, ze skutkiem od dnia 11 stycznia 2019 r., dwóch nowych ust. 4 i 5, mających następujące brzmienie:
„4. Jeżeli w następstwie orzeczenia sądowego należy przywrócić prawo wygasłe na podstawie ust. 1, lecz ze względu na wadę formalną lub materialną prawo to nie powinno być zostać wpisane zgodnie z przepisami obowiązującymi w chwili jego pierwotnego wpisu, właściwy organ prowadzący księgi wieczyste powiadamia prokuraturę i zawiesza postępowanie do czasu zakończenia dochodzenia prowadzonego przez prokuraturę i następującego po nim postępowania sądowego.
5. Stwierdza się istnienie wady w rozumieniu ust. 4, jeżeli:
a) właściciel prawa do używania jest osobą prawną;
b) prawo użytkowania lub prawo do używania zostały wpisane do księgi wieczystej po dniu 31 grudnia 2001 r. na rzecz uprawnionego będącego osobą prawną lub osobą fizyczną nieposiadającą obywatelstwa węgierskiego;
c) w chwili składania wniosku o wpis prawa użytkowania lub prawa do używania nabycie prawa wymagało zgodnie z obowiązującymi wówczas przepisami wydania świadectwa lub zezwolenia przez inny organ, a zainteresowany go nie przedstawił”.

- 15 Zgodnie z § 94 ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvény (ustawy nr CXLI z 1997 r. o księgach wieczystych, zwanej dalej „ustawą o księgach wieczystych”):

„1. W celu wykreślenia z księgi wieczystej praw użytkowania i używania wygasłych na podstawie § 108 ust. 1 [ustawy z 2013 r. w sprawie przepisów przejściowych] (zwanym dalej łącznie w niniejszym przepisie »prawami użytkowania«) osoba fizyczna, której przysługują prawa użytkowania, jest zobowiązana, na podstawie wezwania wysłanego nie później niż w dniu 31 października 2014 r. przez organ prowadzący księgę wieczystą, do złożenia na formularzu, którego wzór określa w tym celu minister, w ciągu 15 dni od daty doręczenia wezwania, oświadczenia dotyczącego więzi bliskiego pokrewieństwa, łączącej ją z osobą wskazaną jako właściciel nieruchomości w dokumencie stanowiącym podstawę wpisu do księgi wieczystej. W razie niezłożenia oświadczenia w wymaganym terminie wniosek o wydanie zaświadczenia nie zostanie uwzględniony po dniu 31 grudnia 2014 r.

[...]

3. Jeżeli z oświadczenia nie wynika więź bliskiego pokrewieństwa lub jeżeli żadne oświadczenie nie zostało złożone we wskazanym terminie, organ prowadzący księgę wieczystą wykreśla z urzędu prawa użytkowania ze wspomnianych ksiąg w ciągu sześciu miesięcy po wygaśnięciu terminu, w którym zgłoszenie powinno zostać złożone, a najpóźniej w dniu 31 lipca 2015 r.

[...]

5. Organ administracji do spraw gruntów dokonuje z urzędu, najpóźniej w dniu 31 grudnia 2014 r., wykreślenia z ksiąg wieczystych praw użytkowania, które zostały wpisane na rzecz osób prawnych lub jednostek nieposiadających osobowości prawnej, lecz uprawnionych do nabywania praw, które podlegają wpisowi do księgi wieczystej i które zostały zniesione na podstawie § 108 ust. 1 [ustawy z 2013 r. w sprawie przepisów przejściowych]”.

Postępowanie główne i pytanie prejudycjalne

- 16 Grossmania, będąca spółką handlową mającą siedzibę na Węgrzech, lecz której udziałowcami są osoby fizyczne będące obywatelami innych państw członkowskich, posiadała prawa użytkowania, które nabyła na działkach rolnych położonych w miejscowościach Jánosháza i Duka (Węgry).
- 17 W wyniku wygaśnięcia tych praw użytkowania z mocy prawa w dniu 1 maja 2014 r. zgodnie z § 108 ust. 1 ustawy z 2013 r. w sprawie przepisów przejściowych prawa te zostały wykreślone z księgi wieczystej przez właściwy organ na podstawie § 94 ust. 5 ustawy o księgach wieczystych. Grossmania nie wniosła skargi przeciwko temu wykreśleniu.
- 18 Ze względu na to, że wyrokiem z dnia 6 marca 2018 r., SEGRO i Horváth (C-52/16 i C-113/16, EU:C:2018:157), Trybunał orzekł, że art. 63 TFUE stoi na przeszkodzie obowiązywaniu uregulowania krajowego, na mocy którego prawa użytkowania wcześniej ustanowione na gruntach rolnych i przysługujące osobom, które nie są bliskimi krewnymi właściciela tych gruntów, wygasają z mocy prawa i w konsekwencji zostają wykreślone z ksiąg wieczystych, Grossmania złożyła w dniu 10 maja 2019 r. do Vas Megyei Kormányhivatal Celldömölki Járási Hivatala (urzędu rejonowego w Celldömölk, należącego do oddziału administracji rządowej komitatu Vas, Węgry) wniosek o dokonanie ponownego wpisu jej praw użytkowania.

- 19 Decyzją z dnia 17 maja 2019 r. organ ten uznał ten wniosek za niedopuszczalny, powołując się na § 108 ust. 1 ustawy z 2013 r. w sprawie przepisów przejściowych oraz na § 37 ust. 1 ustawy z 2013 r. o gruntach rolnych.
- 20 Rozpatrując wniesione w trybie administracyjnym przez Grossmanię odwołanie na tę decyzję, oddział administracji rządowej komitatu Vas utrzymał ją w mocy decyzją z dnia 5 sierpnia 2019 r. na takiej podstawie, że § 108 ust. 1 ustawy z 2013 r. o przepisach przejściowych i § 37 ust. 1 ustawy z 2013 r. o gruntach rolnych nadal obowiązują i stoją na przeszkodzie wnioskowanemu dokonaniu ponownego wpisu. W odniesieniu do argumentu opartego na wyroku z dnia 6 marca 2018 r., SEGRO i Horváth (C-52/16 i C-113/16, EU:C:2018:157), oddział ten wskazał, że wyrok, o którym mowa, ma zastosowanie wyłącznie do konkretnych spraw, w których został on wydany. Jeżeli chodzi o wyrok z dnia 21 maja 2019 r., Komisja/Węgry (Prawa użytkownika gruntów rolnych) (C-235/17, EU:C:2019:432) wydany w sprawie skargi o stwierdzenia uchybienia zobowiązaniom dotyczącej tego samego uregulowania krajowego, oddział ten podkreślił, że stanowił on rozstrzygnięcie w przedmiocie rekompensaty finansowej, a nie w przedmiocie ponownego wpisu zniesionych wcześniej praw użytkownika.
- 21 Grossmania wniosła skargę sądowoadministracyjną na decyzję z dnia 5 sierpnia 2019 r. do Győri Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság (sądu administracyjnego i sądu pracy w Győrze, Węgry), który jest sądem odsyłającym.
- 22 Sąd ten zauważa przede wszystkim, że w momencie postępowania głównego w prawie krajowym nie istnieje jeszcze żaden przepis, na podstawie którego Grossmania mogłaby uzyskać odszkodowanie za szkodę wynikającą z wygaśnięcia z mocy prawa i zniesienia jej praw użytkownika.
- 23 Z pewnością w wyroku z dnia 21 lipca 2015 r. Alkotmánybíróság (trybunał konstytucyjny, Węgry), uznał z jednej strony, że Magyarország Alaptörvénye (węgierska ustawa zasadnicza) została naruszona z tego względu, że w odniesieniu do praw użytkownika i praw używania utraconych w wyniku zastosowania § 108 ustawy z 2013 r. w sprawie przepisów przejściowych ustawodawca nie przyjął przepisów przewidujących rekompensatę za nadzwyczajne straty finansowe, której nie można dochodzić w ramach rozliczenia pomiędzy stronami umowy, a z drugiej strony wezwał ustawodawcę krajowego do usunięcia tego uchybienia najpóźniej do dnia 1 grudnia 2015 r. Jednakże w momencie postępowania głównego nie podjęto jakichkolwiek działań w tym zakresie.
- 24 Sąd odsyłający wyjaśnia następnie, że ponieważ Grossmania nie może skorzystać z rekompensaty, nie pozostaje jej nic innego, jak tylko wystąpić o ponowne dokonanie wpisu jej praw użytkownika. W tym kontekście sąd ten zastanawia się nad zakresem skutków wiążących orzeczeń Trybunału wydanych w trybie prejudycjalnym.
- 25 W tym względzie przypomina on, iż zgodnie z orzecznictwem Trybunału z uwagi na wiążący charakter wykładni dokonanej uprzednio przez Trybunał na podstawie art. 267 TFUE sąd rozpatrujący sprawę w ostatniej instancji nie ma obowiązku występować z odesłaniem prejudycjalnym, w przypadku gdy podniesiona kwestia jest co do istoty identyczna z kwestią, w której przedmiocie wydano już orzeczenie w trybie prejudycjalnym w podobnej sprawie lub z uwagi na utrwalone orzecznictwo Trybunału rozstrzygające sporną kwestię prawną – niezależnie od rodzaju postępowań, które dały początek temu orzecznictwu – nawet jeśli sporne pytania nie są całkowicie identyczne. Sąd ten zauważa również, że wykładnia dokonana przez

Trybunał ma skutek *ex tunc* w takim rozumieniu, że sąd krajowy może i powinien zastosować zinterpretowany w ten sposób przepis nawet do stosunków prawnych powstałych przed wydaniem wyroku orzekającego w sprawie wniosku o dokonanie wykładni.

- 26 Tymczasem zdaniem sądu odsyłającego z wyroku z dnia 6 marca 2018 r., *SEGRO i Horváth* (C-52/16 i C-113/16, EU:C:2018:157) wyraźnie wynika, że § 108 ust. 1 ustawy z 2013 r. w sprawie przepisów przejściowych, na podstawie którego wydano decyzję będącą przedmiotem postępowania głównego, jest sprzeczny z prawem Unii oraz że takie stwierdzenie pozostaje również ważne do celów postępowania głównego.
- 27 Sąd ten zauważa jednak, że w przeciwieństwie do sytuacji, które stały się podstawą wydania wyroku z dnia 6 marca 2018 r., *SEGRO i Horváth* (C-52/16 i C-113/16, EU:C:2018:157), *Grossmania* nie kwestionowała przed sądem decyzji o zniesieniu jej prawa użytkowania. Zastanawia się on zatem, czy wnioski wynikające z tego wyroku można zastosować do sporu w postępowaniu głównym, a w szczególności czy można odstąpić od stosowania § 108 ust. 1 ustawy z 2013 r. w sprawie przepisów przejściowych ze względu na jego sprzeczność z prawem Unii i nakazać pozwanej w postępowaniu głównym ponowny wpis praw użytkowania *Grossmanii*, uwzględniając ponadto wejście w życie w międzyczasie ust. 4 i 5 tegoż § 108.
- 28 W tych okolicznościach *Győri Közigazgatási és Munkaügyi Bírós* (sąd administracyjny i sąd pracy w Győrze) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującym pytaniem prejudycjalnym:

„Czy art. 267 TFUE należy interpretować w ten sposób, że jeżeli w orzeczeniu wydanym w postępowaniu prejudycjalnym [Trybunał] stwierdził niezgodność przepisu prawa państwa członkowskiego z prawem Unii, to przepis ten nie może być również stosowany w późniejszych krajowych postępowaniach administracyjnych lub sądowych, niezależnie od tego, że okoliczności faktyczne w takim późniejszym postępowaniu nie są całkowicie identyczne z okolicznościami wcześniejszego postępowania prejudycjalnego?”.

W przedmiocie pytania prejudycjalnego

- 29 Tytułem wstępu należy przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału w ramach ustanowionej w art. 267 TFUE procedury współpracy między sądami krajowymi a Trybunałem do tego ostatniego należy udzielenie sądowi krajowemu użytecznej odpowiedzi, która umożliwi mu rozstrzygnięcie zawisłego przed nim sporu. Mając to na uwadze, Trybunał powinien w razie potrzeby przeformułować przedłożone mu pytania (wyrok z dnia 26 października 2021 r., *C-109/20, PL Holdings*, EU:C:2021:875, pkt 34 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 30 W tym względzie z wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym wynika, po pierwsze, że zapytanie sądu odsyłającego, które dotyczy kwestii, czy jest on zobowiązany do odstąpienia od stosowania uregulowania krajowego, które uważa za niezgodne z prawem Unii, zgodnie z wykładnią dokonaną przez Trybunał w orzeczeniu wydanym w trybie prejudycjalnym, w tym przypadku w wyroku z dnia 6 marca 2018 r., *SEGRO i Horváth* (C-52/16 i C-113/16, EU:C:2018:157), dotyczącym art. 63 TFUE, jest osadzone w kontekście sporu, którego przedmiotem była wprawdzie skarga o stwierdzenie nieważności decyzji odmawiającej ponownego wpisu do księgi wieczystej praw użytkowania, które wygasły z mocy prawa i zostały wykreślone z tej księgi na podstawie tego samego uregulowania krajowego co uregulowanie

będące przedmiotem spraw zakończonych wydaniem tego wyroku, lecz różni się od tych spraw tym, że w przeciwieństwie do osób, których dotyczyły te sprawy, skarżąca w postępowaniu głównym nie zaskarżyła przed sądem w przewidzianym prawem terminie decyzji o zniesieniu jej praw użytkowania.

- 31 Po drugie, sąd odsyłający zastanawia się, czy wobec braku w prawie węgierskim podstawy prawnej umożliwiającej naprawienie szkody poniesionej przez Grossmanię w wyniku wygaśnięcia z mocy prawa i zniesienia jej praw użytkowania może on nakazać pozwanej w postępowaniu głównym dokonanie ponownego wpisu wspomnianych praw zgodnie ze złożonym w tym względzie wnioskiem tej spółki.
- 32 W tych okolicznościach pytanie zadane przez sąd odsyłający należy rozumieć jako zmierzające do ustalenia, czy prawo Unii, a w szczególności art. 267 TFUE, należy interpretować w ten sposób, że sąd krajowy rozpatrujący skargę na decyzję oddalającą wniosek o ponowny wpis praw użytkowania, które wygasły z mocy prawa i zostały wykreślone z księgi wieczystej na podstawie uregulowania krajowego niezgodnego z art. 63 TFUE w świetle wykładni dokonanej przez Trybunał w orzeczeniu wydanym w trybie prejudycjalnym, jest zobowiązany, po pierwsze, do niestosowania tego uregulowania, a po drugie, do nakazania właściwemu organowi administracyjnemu dokonania ponownego wpisu tych praw użytkowania, nawet jeśli decyzja o zniesieniu tych praw nie została zaskarżona do sądu w przewidzianym prawem terminie.
- 33 W tym względzie należy zauważyć, że wprawdzie sąd odsyłający odniósł się jedynie w swym wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym do wyroku z dnia 6 marca 2018 r., *SEGRO i Horváth* (C-52/16 i C-113/16, EU:C:2018:157), uregulowanie krajowe będące przedmiotem sprawy zakończonej tym wyrokiem i przedmiotem postępowania głównego stało się również podstawą wyroku z dnia 21 maja 2019 r., *Komisja/Węgry (Prawa użytkowania gruntów rolnych)* (C-235/17, EU:C:2019:432), wydanego w przedmiocie skargi o stwierdzenie uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego wniesionej przez Komisję na podstawie art. 258 TFUE.
- 34 W wyroku tym Trybunał orzekł, że przyjmując § 108 ust. 1 ustawy z 2013 r. w sprawie przepisów przejściowych i znosząc w ten sposób *ex lege* ustanowione wcześniej prawa użytkowania gruntów rolnych i leśnych położonych na Węgrzech, które posiadają bezpośrednio lub pośrednio obywatele innych państw członkowskich, Węgry uchybiły zobowiązaniom, które spoczywają na nich na mocy art. 63 TFUE w związku z art. 17 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej (zwanej dalej „kartą”).
- 35 Tymczasem na mocy art. 260 ust. 1 TFUE, jeżeli Trybunał stwierdza, że dane państwo członkowskie uchybiło zobowiązaniom, które spoczywają na nim na mocy traktatów, państwo to jest zobowiązane do podjęcia środków, które zapewnią wykonanie wyroku Trybunału, który ma powagę rzeczy osądzonej w odniesieniu do kwestii faktycznych i prawnych, które rzeczywiście lub siłą rzeczy zostały rozstrzygnięte w danym orzeczeniu sądowym (zob. wyrok z dnia 24 stycznia 2013 r., *Komisja/Hiszpania*, C-529/09, EU:C:2013:31, pkt 65, 66).
- 36 O ile zatem organy danego państwa członkowskiego uczestniczące w sprawowaniu władzy ustawodawczej są zobowiązane do zmiany uregulowania krajowego, które było przedmiotem wyroku w sprawie uchybienia zobowiązaniom państwa członkowskiego, w taki sposób, aby dostosować je do wymogów prawa Unii, o tyle sądy tego państwa członkowskiego są ze swej strony zobowiązane do zapewnienia poszanowania wyroku w ramach wykonywania swoich zadań, co oznacza między innymi, że do sądu krajowego należy, na mocy powagi, która przysługuje wspomnianemu wyrokowi, uwzględnienie, w stosownych przypadkach, elementów

- prawnych w nim ustalonych w celu określenia zakresu przepisów prawa Unii, które powinien stosować (zob. w szczególności wyrok z dnia 14 grudnia 1982 r., *Waterkeyn i in.*, od 314/81 do 316/81 i 83/82, EU:C:1982:430, pkt 14, 15).
- 37 W niniejszym przypadku z postanowienia odsyłającego wynika, że § 108 ust. 1 ustawy z 2013 r. w sprawie przepisów przejściowych obowiązywał jeszcze w chwili wydania decyzji o odmowie ponownego wpisu praw użytkowania będących przedmiotem postępowania głównego, ponieważ właściwe organy krajowe powołały się na ten przepis krajowy w celu uzasadnienia tej decyzji. Zatem w tej dacie organy węgierskie uczestniczące w sprawowaniu władzy ustawodawczej nie podjęły działań niezbędnych do wykonania wyroku stwierdzającego uchybienie zobowiązaniom państwa członkowskiego, o którym mowa w pkt 33 niniejszego wyroku.
- 38 Niemniej jednak niezależnie od braku podjęcia takich środków sąd krajowy jest zobowiązany do podjęcia wszelkich działań w celu ułatwienia osiągnięcia pełnej skuteczności prawa Unii zgodnie z wnioskami zawartymi w wyroku stwierdzającym uchybienie zobowiązaniom państwa członkowskiego (zob. podobnie wyroki: z dnia 19 stycznia 1993 r., *Komisja/Włochy*, C-101/91, EU:C:1993:16, pkt 24; z dnia 18 stycznia 2022 r., *Thelen Technopark Berlin*, C-261/20, EU:C:2022:33, pkt 39).
- 39 W niniejszym przypadku należy przypomnieć w pierwszej kolejności, że w wyroku z dnia 6 marca 2018 r., *SEGRO i Horváth* (C-52/16 i C-113/16, EU:C:2018:157), do którego odniósł się sąd odsyłający, Trybunał orzekł, że art. 63 TFUE należy interpretować w ten sposób, iż stoi on na przeszkodzie obowiązywaniu uregulowania krajowego, na mocy którego prawa użytkowania wcześniej ustanowione na gruntach rolnych i przysługujące osobom, które nie są bliskimi krewnymi właściciela tych gruntów, wygasają z mocy prawa i w konsekwencji zostają wykreślone z ksiąg wieczystych.
- 40 Trybunał uznał bowiem, przede wszystkim w pkt 62–64 tego wyroku, że przewidując wygaśnięcie z mocy prawa praw użytkowania posiadanych na gruntach rolnych przez obywateli państw członkowskich innych niż Węgry, przedmiotowe uregulowanie krajowe ograniczało ze względu na sam swój przedmiot i już tylko z tego powodu prawo zainteresowanych do korzystania ze swobody przepływu kapitału zagwarantowanej w art. 63 TFUE, ponieważ uregulowanie to pozbawiało ich zarówno możliwości dalszego korzystania z ich prawa użytkowania, uniemożliwiając im w szczególności wykorzystywanie i eksploatację danych gruntów lub oddanie ich w dzierżawę i czerpanie z nich w ten sposób zysku, jak i możliwości ewentualnego zbycia tego prawa. Następnie w pkt 65 wspomnianego wyroku Trybunał dodał, że rzeczony uregulowanie mogło zniechęcać osoby niebędące rezydentami do dokonywania inwestycji na Węgrzech w przyszłości. Wreszcie, w pkt 24, 94 i 107 tego wyroku Trybunał stwierdził, że tego ograniczenia w swobodnym przepływie kapitału nie można było uzasadnić na podstawie dowodów przedstawionych przez Węgry.
- 41 Co się tyczy w drugiej kolejności kwestii, czy taka interpretacja art. 63 TFUE, dokonana w wyroku wydanym w trybie prejudycjalnym na mocy art. 267 TFUE, oznacza zobowiązanie sądu odsyłającego do odstąpienia od stosowania rozpatrywanego uregulowania krajowego, to należy przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecnictwem Trybunału wykładnia normy prawa Unii, dokonana przez Trybunał w ramach kompetencji przyznanej mu w art. 267 TFUE, wyjaśnia i uściśla w miarę potrzeb znaczenie oraz zakres tej normy, tak jak powinna lub powinna być rozumiana i stosowana od chwili jej wejścia w życie (wyrok z dnia 7 sierpnia 2018 r., *Hochtief*,

- C-300/17, EU:C:2018:635, pkt 55). Innymi słowy, orzeczenie wydane w trybie prejudycjalnym nie jest konstytutywne, lecz wyłącznie deklaratoryjne (wyrok z dnia 28 stycznia 2015 r., Starjakob, C-417/13, EU:C:2015:38, pkt 63).
- 42 Zatem, w sytuacji gdy orzecznictwo Trybunału udziela jasnej odpowiedzi na pytanie dotyczące wykładni prawa Unii, sąd krajowy winien uczynić wszystko co niezbędne do tego, aby ta wykładnia została wprowadzona w życie (zob. podobnie wyrok z dnia 5 kwietnia 2016 r., PFE, C-689/13, EU:C:2016:199, pkt 42).
- 43 Ponadto zgodnie z zasadą pierwszeństwa w braku możliwości dokonania wykładni uregulowania krajowego w sposób zgodny z wymogami określonymi w prawie Unii sąd krajowy, do którego należy w ramach jego kompetencji stosowanie przepisów prawa Unii, jest zobowiązany zapewnić pełną ich skuteczność, w razie potrzeby nie stosując, z własnej inicjatywy, wszelkich sprzecznych z bezpośrednio skutecznym przepisem prawa Unii przepisów prawa krajowego, także późniejszych, bez konieczności żądania uprzedniego zniesienia tych przepisów w drodze ustawodawczej lub w jakimkolwiek innym trybie konstytucyjnym ani bez konieczności oczekiwania na takie uchylene (zob. wyrok z dnia 24 czerwca 2019 r., Popławski, C-573/17, EU:C:2019:530, pkt 58, 61).
- 44 W odniesieniu do art. 63 TFUE, którego dotyczy niniejszy wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, z utrwalonego orzecznictwa Trybunału wynika, że postanowienie to wywiera bezpośredni skutek, w związku z czym można powoływać się na nie przed sądem krajowym ze skutkiem w postaci niezastosowania przez sąd sprzecznych z nim przepisów krajowych (zob. podobnie wyrok z dnia 14 września 2017 r., The Trustees of the BT Pension Scheme, C-628/15, EU:C:2017:687, pkt 49).
- 45 W niniejszym przypadku, ponieważ uregulowanie krajowe będące przedmiotem postępowania głównego jest niezgodne z art. 63 TFUE, jak wynika z wyroku z dnia 6 marca 2018 r., SEGRO i Horváth (C-52/16 i C-113/16, EU:C:2018:157), sąd odsyłający, do którego wniesiono skargę o stwierdzenie nieważności decyzji opartej między innymi na tym uregulowaniu, jest zobowiązany do zapewnienia pełnej skuteczności art. 63 TFUE poprzez odstąpienie od stosowania tego uregulowania krajowego dla potrzeb rozstrzygnięcia zawisłego przed nim sporu.
- 46 Należy dodać, że ten sam obowiązek spoczywał na krajowych organach administracji, do których skarżąca w postępowaniu głównym złożyła wniosek o dokonanie ponownego wpisu jej praw użytkowania do księgi wieczystej (zob. podobnie wyrok z dnia 4 grudnia 2018 r., Minister for Justice and Equality i Commissioner of An Garda Síochána, C-378/17, EU:C:2018:979, pkt 38 i przytoczone tam orzecznictwo), które to organy, z naruszeniem tego obowiązku, nadal stosowały rozpatrywane w postępowaniu głównym uregulowanie krajowe i w związku z tym oddaliły ten wniosek.
- 47 Jeżeli chodzi w trzeciej kolejności o okoliczność, że Grossmania nie zaskarżyła przed sądem, w przewidzianym w tym celu terminie, decyzji o zniesieniu jej praw użytkowania, należy zauważyć, że sąd odsyłający nie wyjaśnił, w jaki sposób okoliczność ta może powodować trudności w rozstrzygnięciu sporu w postępowaniu głównym. W tym kontekście bowiem sąd ten ograniczył się do wskazania, że odmowa właściwego krajowego organu administracji dokonania ponownego wpisu praw użytkowania skarżącej w postępowaniu głównym opierała się na fakcie, że § 108 ust. 1 ustawy z 2013 r. w sprawie przepisów przejściowych i § 37 ust. 1 ustawy z 2013 r. o gruntach rolnych nadal obowiązywały. Niemniej jednak rząd węgierski podkreślił w swoich uwagach przed

Trybunałem, że zgodnie z prawem krajowym decyzja o zniesieniu, wobec braku jej zakwestionowania, stała się ostateczna i stała na przeszkodzie dokonaniu ponownego wpisu praw użytkownika w księdze wieczystej.

- 48 Zatem, chociaż na mocy współpracy na podstawie art. 267 TFUE do Trybunału nie należy weryfikacja prawidłowości stanu prawnego i faktycznego, za którego ustalenie odpowiedzialny jest sąd krajowy, nie jest jednak wykluczone, w niniejszym przypadku, że wątpliwości sądu krajowego mogą wynikać z faktu, iż ostateczny charakter decyzji o zniesieniu praw użytkownika uniemożliwia mu wyciągnięcie, dla potrzeb postępowania głównego, wszystkich konsekwencji wynikających ze stwierdzonej niezgodności z prawem rozpatrywanego w postępowaniu głównym uregulowania krajowego.
- 49 Trzeba, jeżeli założenie to okaże się słuszne i w celu udzielenia użytecznej odpowiedzi sądowi odsyłającemu, przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem do wewnętrznego porządku prawnego każdego państwa członkowskiego należy na mocy zasady autonomii proceduralnej uregulowanie szczegółowych zasad proceduralnych dotyczących środków prawnych mających na celu ochronę uprawnień przysługujących podmiotom prawa, pod warunkiem jednak, że zasady te, w sytuacjach objętych prawem Unii, nie są mniej korzystne niż te odnoszące się do podobnych sytuacji podlegających prawu krajowemu (zasada równoważności) oraz że w praktyce nie uniemożliwiają lub nie czynią nadmiernie uciążliwym wykonywania uprawnień przyznanych w prawie Unii (zasada skuteczności) (zob. podobnie wyrok z dnia 10 marca 2021 r., Konsul Rzeczypospolitej Polskiej w N., C-949/19, EU:C:2021:186, pkt 43 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 50 W odniesieniu do przestrzegania zasady równoważności do sądu odsyłającego należy zweryfikowanie, czy w prawie węgierskim możliwość zakwestionowania środka w postaci decyzji znoszącej prawa użytkownika, która stała się ostateczna, w ramach skargi na decyzję oddalającą wnioski o ponowny wpis tych praw nie różni się w zależności od tego, czy środek ten narusza prawo krajowe, czy prawo Unii.
- 51 Jeżeli chodzi o przestrzeganie zasady skuteczności, trzeba podkreślić, że zgodnie z orzecznictwem każdy przypadek, w którym powstaje pytanie, czy krajowy przepis proceduralny czyni niemożliwym lub nadmiernie utrudnionym stosowanie prawa Unii, należy rozpatrywać z uwzględnieniem miejsca danego przepisu w całości procedury, jej cech szczególnych i jej przebiegu przed różnymi sądami krajowymi. Z tej perspektywy należy rozważyć w razie potrzeby zasady leżące u podstaw krajowego systemu sądownictwa, takie jak ochrona prawa do obrony, zasada pewności prawa i prawidłowy przebieg postępowania [wyrok z dnia 20 maja 2021 r., X (Pojazdy-cysterny LPG), C-120/19, EU:C:2021:398, pkt 72].
- 52 Tymczasem Trybunał uznał już, że ostateczny charakter decyzji administracyjnej, którego nabywa ona wraz z upływem rozsądnego terminu na wniesienie środka odwoławczego, przyczynia się do pewności prawa, z tą konsekwencją, że prawo Unii nie wymaga, by organ administracji był co do zasady zobowiązany do ponownego rozpatrzenia sprawy zakończonej decyzją administracyjną, która stała się ostateczna (wyrok z dnia 12 lutego 2008 r., Kempster, C-2/06, EU:C:2008:78, pkt 37). Przestrzeganie zasady pewności prawa pozwala zatem zapobiec nieograniczonemu podważaniu aktów administracyjnych wywołujących skutki prawne (wyrok z dnia 19 września 2006 r., i-21 Germany i Arcor, C-392/04 i C-422/04, EU:C:2006:586, pkt 51).

- 53 W niniejszym przypadku z akt sprawy, którymi dysponuje Trybunał, wynika, że termin na wniesienie środka odwoławczego na decyzję krajowego organu właściwego w dziedzinie ksiąg wieczystych wynosi 15 dni od daty powiadomienia o tej decyzji oraz że w przypadku oddalenia tego środka odwoławczego termin na wniesienie środka zaskarżenia wynosi 30 dni od daty powiadomienia o tym oddaleniu. Terminy te wydają się, co do zasady, wystarczające do tego aby umożliwić zainteresowanym osobom odwołanie się od takiej decyzji.
- 54 Trybunał orzekł jednak w istocie, że szczególne okoliczności mogą – na gruncie zasad skuteczności i lojalnej współpracy wynikających z art. 4 ust. 3 TUE – wymóc na organie administracji krajowej ponowne rozpatrzenie sprawy zakończonej ostateczną decyzją administracyjną. W tym kontekście należy brać pod uwagę specyfikę danych sytuacji oraz wchodzące w grę interesy, tak aby znaleźć równowagę między wymogiem pewności prawa a wymogiem legalności w świetle prawa Unii (zob. podobnie wyrok z dnia 20 grudnia 2017 r., Incyte, C-492/16, EU:C:2017:995, pkt 48 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 55 W niniejszym przypadku należące do Grossmanii prawa użytkowania zostały wykreślone z księgi wieczystej na podstawie uregulowania krajowego, które jak wskazano w pkt 40 niniejszego wyroku, przewidując wygaśnięcie z mocy prawa praw użytkowania posiadanych na gruntach rolnych przez obywateli państw członkowskich innych niż Węgry, ogranicza ze względu na sam swój przedmiot i już tylko z tego powodu prawo zainteresowanych do korzystania ze swobody przepływu kapitału zagwarantowanej w art. 63 TFUE, przy czym żadna okoliczność nie może uzasadnić takiego ograniczenia.
- 56 Ponadto, jak wynika z wyroku z dnia 21 maja 2019 r., Komisja/Węgry (Prawa użytkowania gruntów rolnych) (C-235/17, EU:C:2019:432), zwłaszcza z jego pkt 81, 86, 124, 125 i 129, to uregulowanie krajowe narusza również prawo własności zagwarantowane w art. 17 ust. 1 karty ze względu na to, że pozbawia ono zainteresowanych z definicji, w sposób przymusowy, całościowy i definitywny ich istniejących praw użytkowania, przy czym nie jest to uzasadnione żadnymi względami użyteczności publicznej ani też nie jest połączone z systemem zapłaty we właściwym czasie słusznego odszkodowania.
- 57 Z okoliczności tych wynika, że uregulowanie krajowe będące przedmiotem postępowania głównego, podobnie jak wdrażające je decyzje, stanowi oczywiste i poważne naruszenie zarówno podstawowej swobody ustanowionej w art. 63 TFUE, jak i prawa własności zagwarantowanego w art. 17 ust. 1 karty. Naruszenie to wydaje się ponadto powodować szeroko zakrojone reperkusje, ponieważ – jak wskazał rzecznik generalny w pkt 50 opinii, opierając się na wyjaśnieniach przedstawionych przez rząd węgierski w sprawach, które doprowadziły do wydania wyroku z dnia 6 marca 2018 r., SEGRO i Horváth (C-52/16 i C-113/16, EU:C:2018:157, pkt 71), zniesienie praw użytkowania dotknęło ponad 5000 obywateli państw członkowskich innych niż Węgry.
- 58 W tych okolicznościach, zważywszy na daleko idące negatywne konsekwencje wywołane przez uregulowanie krajowe będące przedmiotem postępowania głównego oraz będące wynikiem jego wdrożenia decyzje o zniesieniu praw użytkowania, szczególne znaczenie należy przypisać wymogowi legalności w świetle prawa Unii.

- 59 Co się tyczy wymogu pewności prawa, należy dodać, że § 108 ust. 1 ustawy z 2013 r. w sprawie przepisów przejściowych przewidział w odniesieniu do objętych nim praw użytkowania wygaśnięcie tych praw „z mocy prawa” z dniem 1 maja 2014 r., które to prawa zostały następnie na mocy § 94 ustawy o księgach wieczystych wykreślone z księgi wieczystej przez wydaną w tym celu decyzję.
- 60 Takie wygaśnięcie praw użytkowania „z mocy prawa” ma jednak ze względu na swój charakter wywoływać skutki niezależnie od decyzji znoszących prawa, które są następnie podejmowane na podstawie § 94 ustawy o księgach wieczystych.
- 61 W związku z tym, nawet jeśli zniesienie praw użytkowania stanowi, jak podkreślił rząd węgierski w trakcie rozprawy, zdarzenie niezależne od wygaśnięcia tych praw z mocy prawa, będące przedmiotem postępowania głównego uregulowanie krajowe, określając w ten sposób szczegółowe zasady tego wygaśnięcia, może powodować wprowadzanie w błąd co do konieczności zaskarżenia przez posiadaczy praw użytkowania, które podlegały wygaśnięciu z mocy prawa, późniejszych decyzji znoszących te prawa, w celu ochrony ich praw użytkowania.
- 62 Wynika stąd, że gdyby zostało potwierdzone, iż prawo węgierskie nie zezwala, w związku z odwołaniem się od decyzji oddalającej wnioski o ponowny wpis praw użytkowania, na zaskarżenie przed sądem decyzji o zniesieniu tych praw w sytuacji, gdy decyzja ta stała się w międzyczasie ostateczna, niemożność ta nie może być racjonalnie uzasadniona wymogiem pewności prawa i dlatego powinna zostać odrzucona przez ten sąd jako sprzeczna z zasadą skuteczności i zasadą lojalnej współpracy wynikającą z art. 4 ust. 3 TUE.
- 63 W odniesieniu w czwartej kolejności do kwestii, czy w okolicznościach takich jak w postępowaniu głównym właściwe organy po odstąpieniu od stosowania uregulowania krajowego są zobowiązane w każdych okolicznościach do dokonania ponownego wpisu praw użytkowania, o których mowa, czy też to niezgodne z prawem zniesienie tych praw może zostać w inny sposób naprawione, należy zauważyć, że zgodnie z zasadą lojalnej współpracy, ustanowioną w art. 4 ust. 3 TUE, państwa członkowskie mają obowiązek usuwania bezprawnych skutków naruszenia prawa Unii [wyrok z dnia 25 czerwca 2020 r., A i in. (Turbiny wiatrowe w Aalter i Nevele), C-24/19, EU:C:2020:503, pkt 83].
- 64 Dlatego też w następstwie wydania orzeczenia w trybie prejudycjalnym, z którego wynika niezgodność ustawodawstwa krajowego z prawem Unii, na władzach danego państwa członkowskiego spoczywa obowiązek nie tylko odstąpienia od stosowania tego ustawodawstwa zgodnie z orzecznictwem przytoczonym w pkt 43 niniejszego wyroku, lecz również przyjęcia wszelkich innych środków ogólnych lub szczególnych odpowiednich do zapewnienia na jego terytorium przestrzegania tego prawa (zob. podobnie wyrok z dnia 21 czerwca 2007 r., Jonkman i in., od C-231/06 do C-233/06, EU:C:2007:373, pkt 38).
- 65 W braku szczególnych uregulowań w prawie Unii dotyczących sposobu usuwania bezprawnych skutków naruszenia art. 63 TFUE w okolicznościach takich jak w postępowaniu głównym środki te mogą polegać w szczególności na dokonaniu ponownego wpisu w księdze wieczystej zniesionych niezgodnie z prawem praw użytkowania, o ile taki ponowny wpis jest najbardziej odpowiednim środkiem do przywrócenia, przynajmniej ze skutkiem na przyszłość, sytuacji prawnej i faktycznej, w jakiej znajdowałaby się osoba zainteresowana, gdyby jej prawa nie zostały usunięte w sposób niezgodny z prawem.

- 66 Jednakże, jak w istocie zauważył również w pkt 55 opinii rzecznik generalny, w szczególnych przypadkach mogą istnieć obiektywne i uzasadnione przeszkody, zwłaszcza natury prawnej, dla zastosowania takiego środka, w szczególności gdy po zniesieniu praw użytkowania nowy właściciel nabył w dobrej wierze grunt obciążony przedmiotowymi prawami lub gdy grunt ten stał się przedmiotem restrukturyzacji.
- 67 W niniejszym przypadku do sądu odsyłającego będzie należało zweryfikowanie, w świetle sytuacji prawnej i faktycznej istniejącej w chwili wydawania rozstrzygnięcia, czy należy nakazać właściwemu organowi dokonanie ponownego wpisu przysługujących uprzednio Grossmanii praw użytkowania.
- 68 Jedynie w sytuacji, gdyby dokonanie takiego ponownego wpisu okazało się faktycznie niemożliwe, konieczne byłoby, w celu usunięcia bezprawnych skutków naruszenia prawa Unii, przyznanie byłym posiadaczom zniesionych praw użytkowania prawa do rekompensaty finansowej lub innej, której wartość byłaby w stanie naprawić pod względem finansowym stratę gospodarczą wynikającą ze zniesienia tych praw.
- 69 Ponadto niezależnie od środków, o których mowa w pkt 65 i 68 niniejszego wyroku, mających na celu usunięcie bezprawnych skutków naruszenia art. 63 TFUE, pełna skuteczność prawa Unii oznacza, że jednostki poszkodowane w wyniku naruszenia tego prawa mają zgodnie z zasadą odpowiedzialności państwa za szkody spowodowane takim naruszeniem również prawo do odszkodowania, o ile spełnione są łącznie trzy przesłanki: naruszony przepis prawa Unii nadaje im uprawnienia, naruszenie takiego przepisu jest wystarczająco istotne i istnieje bezpośredni związek przyczynowy między tym naruszeniem a szkodą poniesioną przez jednostkę (wyroki: z dnia 5 marca 1996 r., *Brasserie du pêcheur i Factortame*, C-46/93 i C-48/93, EU:C:1996:79, pkt 51; z dnia 24 marca 2009 r., *Danske Slagterier*, C-445/06, EU:C:2009:178, pkt 20).
- 70 Tymczasem w niniejszym przypadku przede wszystkim art. 63 TFUE ma na celu przyznanie praw jednostkom w zakresie, w jakim w okolicznościach takich jak w postępowaniu głównym przyznaje on posiadaczom praw użytkowania prawo do tego, aby nie zostać pozbawionym tych praw z naruszeniem omawianego postanowienia (zob. analogicznie wyrok z dnia 14 września 2017 r., *The Trustees of the BT Pension Scheme*, C-628/15, EU:C:2017:687, pkt 48). Podobnie art. 17 karty stanowi normę prawną przyznającą uprawnienia jednostkom [wyrok z dnia 21 maja 2019 r., *Komisja/Węgry (Prawa użytkowania gruntów rolnych)*, C-235/17, EU:C:2019:432, pkt 68].
- 71 Następnie z utrwalonego orzecznictwa Trybunału wynika, że naruszenie prawa Unii jest w sposób oczywisty istotne, jeżeli uchybienie trwało mimo ogłoszenia wyroku stwierdzającego zarzucane uchybienie, wydania orzeczenia prejudycjalnego lub istnienia utrwalonego orzecznictwa Trybunału w danej dziedzinie, z których wynika bezprawny charakter omawianego zachowania (wyrok z dnia 30 maja 2017 r., *Safa Nicu Sepahan/Rada*, C-45/15 P, EU:C:2017:402, pkt 31). Taka sytuacja ma zaś miejsce w tym przypadku, o czym przypomniano w pkt 37 niniejszego wyroku.
- 72 Wreszcie, w świetle wyroków z dnia 6 marca 2018 r., *SEGRO i Horváth* (C-52/16 i C-113/16, EU:C:2018:157), oraz z dnia 21 maja 2019 r., *Komisja/Węgry (Prawa użytkowania gruntów rolnych)* (C-235/17, EU:C:2019:432), wydaje się, że istnieje bezpośredni związek przyczynowy między naruszeniem art. 63 TFUE a szkodą poniesioną przez Grossmanię w wyniku tego naruszenia, czego zbadanie należy do sądu odsyłającego lub, w danym wypadku, do sądu, który jest właściwy w sprawie zgodnie z prawem węgierskim.

- 73 Jeżeli chodzi w piątej i ostatniej kolejności o okoliczność, jaką stanowi wejście w życie § 108 ust. 4 i 5 ustawy z 2013 r. w sprawie przepisów przejściowych, na które powołuje się sąd odsyłający, należy zauważyć, że sąd ten nie wyjaśnia, w jaki sposób te nowe przepisy mają znaczenie dla rozstrzygnięcia sporu w postępowaniu głównym, ani nie uściśla, czy znajdują one zastosowanie na obecnym etapie postępowania. Ze swej strony rząd węgierski zakwestionował możliwość takiego zastosowania, ponieważ zakładałaby ona w każdym razie istnienie decyzji o ponownym wpisie praw użytkowania Grossmanii, co jeszcze nie miało miejsca na tym etapie.
- 74 W tych okolicznościach wystarczy uściślić, że § 108 ust. 4 i 5 ustawy z 2013 r. w sprawie przepisów przejściowych musi być również zgodny zwłaszcza z zasadą skuteczności, przypomnianą w pkt 51 niniejszego wyroku, co oznacza, że nie może on uniemożliwiać w praktyce lub nadmiernie utrudniać korzystania z praw przyznanych przez prawo Unii, a także z podstawowymi swobodami, w szczególności ze swobodą przepływu kapitału przewidzianą w art. 63 TFUE.
- 75 W świetle całości powyższych rozważań na pytanie prejudycjalne należy odpowiedzieć, że prawo Unii, a w szczególności art. 4 ust. 3 TUE i art. 267 TFUE, należy interpretować w ten sposób, że sąd krajowy rozpatrujący skargę na decyzję oddalającą wniosek o ponowny wpis praw użytkowania, które wygasły z mocy prawa i zostały wykreślone z księgi wieczystej na podstawie uregulowania krajowego niezgodnego z art. 63 TFUE, w świetle wykładni dokonanej przez Trybunał w orzeczeniu wydanym w trybie prejudycjalnym, jest zobowiązany do:
- odstąpienia od stosowania tego uregulowania; oraz
 - nakazania właściwemu organowi administracyjnemu – chyba że istnieją obiektywne i uzasadnione przeszkody, zwłaszcza natury prawnej – dokonania ponownego wpisu tych praw użytkowania, nawet jeśli decyzja o zniesieniu tych praw nie została zaskarżona do sądu w przewidzianym prawem terminie i w związku z tym stała się zgodnie z prawem krajowym ostateczna.

W przedmiocie kosztów

- 76 Dla stron w postępowaniach głównych niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (trzecia izba) orzeka, co następuje:

Prawo Unii, a w szczególności art. 4 ust. 3 TUE i art. 267 TFUE, należy interpretować w ten sposób, że sąd krajowy rozpatrujący skargę na decyzję oddalającą wniosek o ponowny wpis praw użytkowania, które wygasły z mocy prawa i zostały wykreślone z księgi wieczystej na podstawie uregulowania krajowego niezgodnego z art. 63 TFUE, w świetle wykładni dokonanej przez Trybunał w orzeczeniu wydanym w trybie prejudycjalnym, jest zobowiązany do:

- **odstąpienia od stosowania tego uregulowania; oraz**
- **nakazania właściwemu organowi administracyjnemu – chyba że istnieją obiektywne i uzasadnione przeszkody, zwłaszcza natury prawnej – dokonania ponownego wpisu tych**

praw użytkowania, nawet jeśli decyzja o zniesieniu tych praw nie została zaskarżona do sądu w przewidzianym prawem terminie i w związku z tym stała się zgodnie z prawem krajowym ostateczna.

Podpisy